

№ 27 (572)
Ліпень 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ☞ **Памяць: падпольшчыца Вера Вітушка –** стар. 4
- ☞ **Юбілей: 115 гадоў з дня нараджэння У. Дубоўкі –** стар. 5
- ☞ **Спадчына: фамільныя рэчы Дараганаў –** стар. 7

На тым тыдні...

✓ **8 ліпеня** ў галерэі Беларускага саюза мастакоў у Палацы мастацтва адкрылася **скульптурная выстаўка «Праект»**. Менавіта скульптура здольная ствараць важныя пластычныя вузлы, якія звязваюць архітэктурную, сацыяльную і гістарычную прастору – месцы, дзе *genius loci* можна ўбачыць і нават сфатаграфавалі з ім. На выстаўцы паказаны шырокі дыяпазон новых прапаноў айнаў айнаў скульптураў для гарадскога асяроддзя.

✓ **9 ліпеня** на базе адпачынку «Вербкі» пад Бабруйскім пачаўся **XIII Міжнародны пленэр па кераміцы «Арт-Жы-жаль»**. Сёлета там збіраюцца майстры з дзесяці краінаў, у тым ліку ўпершыню – з Японіі. Гэтым разам для пленэра была прапанаваная тэма сацыяльнай экалогіі «Чалавек у асяроддзі пражывання». Выстаўка твораў па выніках пленэра адкрыецца 30 ліпеня ў Бабруйскім мастацкім музеі імя Г.Г. Паплаўскага.

✓ **13 ліпеня** на сядзібе Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны адбыліся **заняткі гістарычнай школы «Гісторыя ў падзеях і малюнках на вакацыях»** з Алегам Трусавым, на якіх быў працягнуты гістарычны цыкл «Беларусь у XVI – XVII стст.».

✓ **14 ліпеня** ў Банскай Быстрыцы (Славацкая Рэспубліка) адкрылася **выстаўка «Беларускія музычныя інструменты»** з фондавых калекцыяў Дзяржаўнага музея гісторыі этнаграфіі і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь.

На выстаўцы прадстаўлены інструменты, зробленыя вядомымі беларускімі майстрамі, – Я. Бацяноўскім, У. Кульпіным, І. Громам, І. Пратасевічам, дынастыяй Жукоўскіх. Пад час мерапрыемства выступілі дырэктар музея Зінаіда Кучар, дырэктар Дзяржаўнай навуковай бібліятэкі у Банскай Быстрыцы Вольга Лаўкова, консул Пасольства Рэспублікі Беларусь у Славацкай Рэспубліцы Наталля Пятрычэнка.

✓ **14 ліпеня** ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва ў Мінску адкрылася **персанальная выстаўка Уладзіслава Куфко «Кот у акварыуме»**.

Працы мастака пабудаваныя на нечаканым і парадаксальным супастаўленні прадметаў ці з'яваў, на першы погляд, непадобных адно на аднаго, альбо такіх, падабенства якіх зусім нязначнае. З метафараў сплятаецца мастацкая тканіна працы, што стварае пластычны вобраз, які эмацыяна хвалюе і інтэлектуальна ўздзейнічае на чалавека. На выстаўцы У. Куфко дае кожнаму глядачу магчымасць раскадаваць, раскрыць аўтарскі змест яго твораў.

Мінская гарадская пажарная каманда (1902 г.)

Зычым сухіх рукавоў!

У жыцці прадстаўнікоў шмат якіх прафесіяў ёсць даты, якія не проста фіксуюць пэўныя падзеі, але і робяцца кропкаю адліку важных спраў, пачаткам цэлай галіны, без якой немагчыма ўявіць нашу рэчаіснасць. Такой датаю для беларускіх ратавальнікаў-пажарных з'яўляецца 25 ліпеня.

Менавіта ў гэты дзень у 1853 годзе Мінскае губернскае праўленне і Мінская гарадская дума разгледзелі пытанне аб стварэнні ў горадзе пажарнай часткі і зацвердзілі каштарыс выдаткаў на яе ўтрыманне ў складзе 51-го чалавека. З гэтага моманту арганізацыя пажарнай справы была пастаўлена на дзяржаўны ўзровень, а барацьба з агнём стала заняткам прафесійных пажарных.

Але, нягледзячы на строга супрацьпажарныя захады, колькасць пажараў не толькі не змяншалася, але нават павялічвалася. У XIX стагоддзі толькі ў Мінску тройчы выгарала значная частка горада, у агні гінулі людзі і знішчаліся цэлыя вуліцы. Змагацца з пажарамі тады было нялёгка, бо ў пажарных былі толькі бочкі з вадою, сякеры і рыдлёўкі. Абавязковым атрыбутам тагачасных пажарных былі

пышныя вусы, яны выконвалі практычную функцыю: перад тым, як зайсці ў палаючы будынак, вусы мацэлі вадою, і яны затрымлівалі дым.

З цягам часу пажарная служба развівалася, рабілася больш даскарэналай. Цяпер падраздзяленні Міністэрства па надзвычайных сітуацыях Рэспублікі Беларусь – гэта наладжаны механізм, які ў любую хвіліну гатовы даць адпор не толькі вогненнай стыхіі, але і іншым надзвычайным сітуацыям. У гэтым пажарным дапамагае высокі ўзровень супрацьпажарнай абароны і іх асабістыя якасці – прафесіяналізм, самаадданасць і смеласць.

Супрацоўнікі Цэнтральнага РАНС шчыра віншуюць усіх святых, жадаюць шчасця і поспехаў у асабістым і прафесійным жыцці. Спакойных вам будняў і сухіх рукавоў!

Парад пажарных дружнаў г. Мінска (1926 г.)

Дзяніс ПРОЦЬКА,
начальнік ЦРАНС
г. Мінска

Нашы віншаванні

Паэтка Ніна Загорская нарадзілася 16 ліпеня 1940 г. у вёсцы Загор'е Баранавіцкага раёна. У 1962 г. скончыла аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Дзесяць гадоў працавала на Брэсцкай студыі тэлебачання, пазней – у газеце «Зорька», на радыё і тэлебачанні, была загадчыкам аддзела навукі і мастацтва часопіса «Полымя», з 1982 г. – галоўны рэдактар рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры БССР.

Ніна ЗАГОРСКАЯ

Кавальчукі

Кавальчукамі звалі мамін род...
Мой прадзед кавалём быў.
Сярпы каваў,
Падкоўваў
Так адмыслова коней...
Каваў парогі
І на ворагаў мячы...
Прыйду на Сталавіцкую гару –
Дзе прадзед мой спачыў,
Гара
Маўчыць...
І толькі ў соснах звоняць
Вятры,
Пушчанскі гнеў,
Стагоддзяў было...
Мой прадзед кавалём
Вядомым быў...
...А зараз – брат каваль...
Кую ён коней
Чатырохколавых.
Грыміць, звініць, спявае
Сталь.
Мой брат кую.
Мой брат – каваль.
І хутка гоняць
Тыя «кони»
Па бездарожжы і па асфальце –
Каваль заўсёды
Кую без фальшу.
Кую, як прадзед
Мой каваў.

З таго ж года Ніна Сямёнаўна з'яўляецца сябрам Саюза пісьменнікаў. Яна аўтар зборнікаў вершаў «Радар» (1975), «Явар» (1982), «Мне добра з вамі» (1989). Перклала на беларускую мову кнігу апавяданняў Х. Гюльназарана «Калі я быў маленькі», драматычную паэму Л. Украінкі «Апантаная», дакументальную драму С. Віеса і Ю. Бэбрыша «Райніс і Аспазія» ды іншыя творы. Уклала кнігі драматургіі «Галоўны экзамен», «І засталася каса ў пракосе», «Радзіма мая дарэга», «Салют», «Каля роднай хаты», «Чалавек на зямлі – гаспадар» ды інш.

Таксама Н. Загорская мае званне заслужанага работніка культуры Беларусі, а ў 2005 г. яна стала лаўрэатам прэміі «За духоўнае адраджэнне».

Беларускі фонд культуры і супрацоўнікі «Краязнаўчай газеты» шчыра віншуюць вас, Ніна Сямёнаўна, з юбілеем і зычаць моцнага здароўя, натхнення, плёну ў творчасці і жыцці!

Мацярык Беларусь

У Азіі...

Напрыканцы чэрвеня ў Тэль-Авіве адкрылася фотавыстаўка БЕЛТА, якая знаёміць жыхароў Ізраіля з ваеннымі падзеямі на тэрыторыі Беларусі і сучасным жыццём нашай краіны. Як паведамляе партал Belarus.by, выстаўка складаецца з дзвюх частак: з экспазіцыі «Перамога – адна на ўсіх» можна даведацца пра аперацыю «Баграціён» і вызваленне Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, там жа можна пабачыць фотаздымкі ўдзельнікаў вайны; у экспазіцыі «Беларусь – зямля пад белымі крыламі» прадстаўлены такія выдатныя мясціны Беларусі, як Налібоцкая і Белавежская пушчы, Мірскі замак, Аўгустоўскі канал, Браслаўскія азёры, а таксама фотаздымкі нацыянальных абрадаў і святаў.

У Паўднёвай Амерыцы...

Выстаўка рэпрадукцыяў карцінаў беларускага мастака Івана Хруцкага адкрылася 9 ліпеня ў бразільскім горадзе Гаянія. Паводле паведамлення Пасольства Рэспублікі Беларусь у Федэратыўнай Рэспубліцы Бразілія, у экспазіцыі прадстаўленыя пятнаццаць працаў нашага земляка, а суправаджаецца выстаўка паказам беларускіх народных строяў. Мерапрыемства было арганізавана Пасольствам Беларусі ў Бразіліі пры падтрымцы ўрада штата Гаяс.

У Еўропе...

11 ліпеня ў Доме-музеі Адама Міцкевіча ў Навагрудку адкрылася беларуска-французская выстаўка. Паводле інфармацыі Пасольства Рэспублікі Беларусь у Французскай Рэспубліцы, з парыйскага музея А. Міцкевіча былі прывезеныя шаснаццаць арыгінальных гравюраў XIX стагоддзя да твораў «Гражына», «Конрад Валенрод» і «Пані Твардоўская» і шэсць медальёнаў з профілем Міцкевіча, створаных да 100-годдзя з дня нараджэння паэта. Таксама ў экспазіцыі прадстаўлены партрэт выдатнай піяністкі таго часу, цешчы А. Міцкевіча Марыі Шыманоўскай, напісаны Віктарам Альшэўскім, – гэта копія партрэта, створанага сучаснікам паэта Валенціем Ваньковічам. Выстаўку адкрыў Пасол Рэспублікі Беларусь у Францыі Павел Латушка.

Падрыхтавала Ніна КАЗЛЕНЯ

Як спявае Гродзеншчына

У Гродзенскім абласным метадычным цэнтры народнай творчасці адбылася прэзентацыя кнігі «Гродзеншчына спяваючая» Марыны Петуховай і Марка Копа, якую ладзіў аддзел краязнаўства Гродзенскай абласной навуковай бібліятэкі імя Я.Ф. Карскага. Да гэтай кнігі вельмі добра стасуецца слова «першы». Упершыню не толькі на Гродзеншчыне, але і ва ўсёй Беларусі з'явілася даследаванне па гісторыі станаўлення і развіцця харавой культуры рэгіёна. Выданне гэтай працы абвясціла і пра першую творчую даследчую дынастыю на гарадзенскіх землях. Бацька і дачка, Марк Аляксандравіч і Марына Маркаўна, падрыхтавалі ўнікальную кнігу, якая адразу ж стала бібліяграфічнай рэдкасцю.

Жыццё Марка Копа аддадзенае служэнню беларускай культуры Прынёманскага краю. Ён вядомы культурны дзеяч, кампазітар, педагог. Амаль 30 гадоў Марк Аляксандравіч узначальваў абласны метадычны цэнтр народнай творчасці, 10 гадоў займаўся падрыхтоўкай творчай змены ў Гродзенскім культурасветвучылішчы, у яго кампазітарскім багажы каля 200-х песняў. У 1993–1998 гадах быў абраны старшынёй Рэспубліканскага Савета дырэктараў абласных метадычных цэнтраў народнай творчасці пры Беларускім дзяржаўным інстытуце праблемаў культуры. Марк Аляксандравіч – ініцыятар і кіраўнік клуба творчай інтэлігенцыі «Грані» Гродзенскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці. Па выніках II Усебеларускага фестывалю народнага мастацтва «Беларусь – мая песня» клубу прысвоенае званне лаўрэата і ганаровае найменне «народны». Шматгадовая працоўная і творчая дзейнасць Марка Аляксандравіча ўганараваная шматлікімі ўзнагародамі.

Марына Аляксандраўна годна працягвае творчыя традыцыі бацькі. Працавала артысткай хору Белдзяржтэлерадыёкампаніі пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР і БССР Віктара Роўды, Гродзенскай капэлы, з 1998 года – выкладчык харавых дысцыплінаў Гродзенскага музычнага каледжа. У 2008 годзе ўганараваная званнем лаўрэата прэміі імя А.І. Дубко Гродзенскага аблвыканкама «За творчы дасягненні ў галіне культуры і мастацтва» ў намінацыі «Настаўнік года».

Не намаганні быў створаны маладзёжны акадэмічны хор «Акварэль», і цягам васьмі гадоў Марына Маркаўна была нязменным мастацкім кіраўніком і дырыжорам гэтага калектыву. Акадэмічны хор уганараваны званнем «народны», стаў лаўрэатам II Усебеларускага фестывалю народнага мастацтва «Беларусь – мая песня», уладальнікам гранпры сярод замежных хароў VIII Міжнароднага фестывалю-конкурсу сакральнай музыкі «Lapskie Te Deum» (г. Лапы, Польшча). Па класе вакалу і пастаноўкі голасу выхаванцы Марыны

Маркаўны неаднаразова станавіліся пераможцамі міжнародных конкурсаў.

Кніга «Гродзеншчына спяваючая» – своеасаблівы экскурс па старонках гісторыі харавога мастацтва на Гродзеншчыне, дае магчымасць пазнаёміцца з лепшымі харавымі калектывамі рэгіёна, з геаграфіяй іх міжнародных гастроляў, шматлікіх фестываляў і конкурсаў. Упершыню асветляецца роля інстытута шэфства вядомых дзеячаў культуры, спецыялістаў абласных дамоў народнай творчасці, дзіцячых мастацкіх школаў, сярэдніх і вышэйшых спецыяльных навучальных устаноў над мастацкімі калектывамі. Асабліва ўвага надаецца фармаванню гродзенскай вакальна-харавой і кампазітарскай школы. На старонках кнігі паўстаюць творчыя партрэты выбітных хармайстраў і кампазітараў.

Уражанні пра кнігу падзяліліся знакаміты знаўца беларускай культуры, прафесар Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта Аляксей Пяткевіч, вядомы дзеячы беларускай культуры Зінаіда Арцюховіч, Алесь Лойка ды іншыя.

Сапраўдным аздабленнем імпрэзы сталі выступленні творчых калектываў: дзіцячага ансамбля «Акварэлька», народнага хору Гродзенскага дзяржаўнага музычнага каледжа і іншых.

Любоў ТУРМАСАВА,
загадчык аддзела
краязнаўства
Гродзенскай абласной
навуковай бібліятэкі
імя Я.Ф. Карскага

Выступае дзіцячы ансамбль «Акварэлька»

Дзе варта пабываць

Напярэдадні юбілея Турава

Зямля свяціцеля Кірылы Тураўскага рыхтуецца адзначыць сёлета чарговы юбілей. Старшыня гарвыканкама Сяргей Скрапацкі пачынае свой ранак з абыходу вуліцаў, што ўпрыгожваюць кветкі. А кожная гаспадарка рэгіёна рыхтуе свае падарункі да свята. Працавіты люд рупіцца на палатках ды прамысловых прадпрыемствах. Набліжэнне свята адчуваецца!

Вучні школы № 1 праводзяць чытанні на Замкавай гары, перад помнікам слаўтаму земляку. Рыхтуюць дзеці літаратурна-мастацкую кампазіцыю «Мы нашчадкі дрыгавічоў». Мае свой клопат і ветэранская арганізацыя – даглядаюць помнікі тых, хто загінуў у Вялікую Айчынную вайну.

Вялікая фермерская гаспа-

дарка Міхася Шруба рыхтуе сустрэчу гасцей добрым ураджаем, а таксама – смачнымі пачастункамі ў фермерскім кафэ «Будзьмо». Яно знаходзіцца ў тым куточку, дзе нарадзілася і жыве маці гаспадара, у вёсцы Хільчыцы.

Жыткіавіцкі райвыканкам і аддзел культуры ў святуючы праграму ўключылі выстаўкі народных умельцаў, спартыўныя выступленні. Калектывы з розных вёсак раёна выступяць з новымі праграмамі і абрадавымі дзействамі. Вялікі карагод, прысвечаны свяціцелю Кірылу, у якім будуць занятыя 1 035 удзельнікаў (акурат столькі гадоў спаўняецца нашаму Тураву), адбудзецца на замчышчы на берэзе прыгажуні Прыпяці.

У рамках свята пройдзе фестываль-конкурс творчасці землякоў, якім заклапочаныя Саюз пісьменнікаў Беларусі і

тэатр фальклору тэрытарыяльнага цэнтра сацыяльнага абслугоўвання насельніцтва Маскоўскага раёна г. Мінска «Матуліна хата». Адбудзецца конкурс на самы смачны і прыгожы дранік-калдунец і самую смачную бабку-бульбянку.

*Хвалу дранікам сьпяваем,
Дранік мы заўсёды хвалім.
Ох і смак, ох і смак –
Адарвацца ну ніяк.*

*Дранікі, дранікі,
дранікі-бульбянікі!
Калі дранікі з'ясі –
барадую патрасі, –*

так жартоўна можна ахарактарызаваць тое слаборніцтва.

Варта дадаць, што юбілейныя святкаванні ў Тураве адбудуцца 14 верасня. Плануецца паездку на Жыткіавіччыну!

**Мікола КОТАЎ,
мастацкі кіраўнік
тэатра фальклору
«Матуліна хата»**

Тэатр фальклору «Матуліна хата»

Фота Аляксандра КУШКОВА

Бліскалі на міжнародным узроўні

Касцюковіцкія артысты і майстры дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва годна прадставілі Магілёўскую вобласць на XXII Міжнародным фестывалі песні і музыкі «Дняпроўскія галасы ў Дуброўне», што ў Віцебскай вобласці.

Асноўнай ідэяй фестывалю з'яўляецца яднанне славянскіх народаў, дружба суседніх краінаў, захаванне самабытнай нацыянальнай культуры. Як распавяла член штаба па падрыхтоўцы і правядзенні фестывалю Інэса Крукоўская, цяпер фестываль стаў сапраўдным форумам дружбы. За 22 гады існавання наладзіліся творчыя стасункі з калектывамі з 12 краінаў свету: Эстонія, Сербія, Турцыя, Малдова, Польшча, Літва, Латвія, Славакія, Румынія, Расія, Украіна. Для ўдзелу ў фестывалі быў накіраваны малады творчы калектыў раённага Цэнтру культуры – гурт «Цуда-раніца». На канцэрце-прэзентацыі хлопцы выканалі песню «Александрына», якая стала візітнай карткай гурта. Другая песня – «Ой, кума», якая прагучала на гала-канцэрце, – выклікала сапраўдны шквал апладысmentaў і выкрыкаў «бравы!». У другі дзень фестывалю гурт «Цуда-раніца» адпрацаваў двухгадзінную канцэртную праграму на адной з сцэнчных пляцовак Дубровенскага раёна.

У рамках фестывалю праходзілі выстава-конкурс лялек у нацыянальных касцюмах «Дубравушка» і свята-конкурс традыцыйнай свістулькі «Салавейка-2015». Свае працы на конкурс прадставілі і касцюковіцкія майстры: Л. Елісеенка (раённы Дом рамёстваў – конкурс лялек) і В. Бацаленка (Касцюковіцкі цэнтр пазашкольнай працы – конкурс свістулёк). Творы нашых майстроў былі ўхваленыя і шматлікай публікай, і членамі журы. У выніку дадому ўдзельнікі конкурсаў вярнуліся з дыпламамі II і III ступеняў. Акрамя самых прыемных успамінаў пра фестываль, яго ўдзельнікі прывезлі яшчэ цэлы арсенал трафеяў: разнастайныя падарункі, сувеніры з лагатыпамі свята і да т.п. Дыпламамі за актыўны ўдзел у фестывалі ўзнагароджаныя група «Цуда-раніца».

**Наталія ДРОБЫШАВА,
намеснік дырэктара
цэнтралізаванай клубнай сістэмы
Касцюковіцкага раёна**

Гурт «Цуда-раніца»

Пісьменнік і перакладчык Валерый Ліпневіч нарадзіўся ў Мінску, але доўгі час жыве ў Падмаскоўі. Праўда, ёсць у яго і сувязь з Пухавіцкім краем.

– Валерый, калі ты ўпершыню патрапіў у Дудзічы, на Пухавіччыну?

– Мне было тады шэсць месяцаў ад нараджэння. Мама захварэла, і мяне адправілі да дзядулі і бабулі, якія на той час жылі яшчэ ў зямлянцы. Гэта было ўвесну 1948 года, а раён яшчэ быў не Пухавіцкі, а Уздзенскі. А карміла мяне каза...

– Раскажы, калі ласка, пра сваю сям'ю.

– Мой бацька Іван Ціханавіч паходзіў з роду дробнай шляхты. Дзед яго яшчэ меў надзел зямлі ў сто гектараў і апрацоўваў яе разам з сям'ёй. Мой дзед па бацьку, Ціхан Сямёнавіч, служыў вяртаўніком у Вільні і зарабіў пенсію і каня, на якім перад Першай сусветнай вайной вярнуўся дадому, у вёску Волма Смалявіцкага раёна. У яго нарадзілася сем дзяцей, бацька быў перадапошнім. У 1937 годзе дзед атрымаў тэрмін, бо аднавясковец напісаў данос, што ён разбіў шкло ў сельсаветах. У зняволенні недзе пад Оршай дзед працаваў бондарам, дасылаў сям'і грошы. Калі пачалася вайна, сувязь з ім абарвалася. У 1956 годзе быў рэабілітаваны.

Вытокі паэзіі – у Дудзічах

Дарэчы, у ваенным спісе я знайшоў свайго магчымага прашчурна па бацькавай лініі Мітко Ліпневіча, які жыў у пачатку XVI стагоддзя ў Жэмайцкай воласці. Ёсць, аказваецца, і вёска Ліпневічы, але дзядуля і бабуля, з якімі я рос, з Дудзічаў. Дзед – Васіль Іванавіч Бардзіян, 1891 года нараджэння, бабуля – Аляксандра Антоўна Сквернюк, 1899 года нараджэння. Бабуля ў сямнаццатым годзе была служанкай у багатага родзіча ў Пецярбургу, ніякай рэвалюцыі яна і не заўважыла. Потым вярнулася дадому і выйшла замуж. Дзед скончыў чатыры класы царкоўна-прыходскай школы, дзякуючы гэтаму меў меншы тэрмін службы. Калі служыў, ганяўся за Махно,

бачыў Будзённага. Да вайны быў адным з першых старшыняў калгаса, заставаўся ім у час вайны (бо ведаў крыху нямецкую мову) і пасля яе.

– Ці помніш ты сяброў вясковага дзяцінства?

– Як не помніць! Хаты побач, дзяцінства было прывольнае, поўная свабода: рыбалка, рэчка, на конях катаўся, гулялі ў футбол, а веласіпед «Арляня», падараваны дзедкам, быў у нас на ўсіх.

– Дзе, дарэчы, болей пісалася твая кніга паэзіі «Трава і дождзь» – у горадзе ці ў вёсцы?

– Усе вершы родам з Дудзічаў. Пісаў я іх на канікулах: першы верш напісаў у трынаццаць гадоў, пасля лета і доўгай дарогі – прайшоў дванаццаць кіламетраў пешшу, са слязьмі ад разлукаў з ба-

буляй і дзядулем. Дарэчы, апошні раз ішоў той дарогай дваццаць гадоў таму, часта хадзілі ёю з паэтам Вадзімам Спрыначанам, які любіў гасцяваць у мяне ў Дудзічах. Прыязджалі сюды і яго дачка Аксана і Алена.

Адтуль жа родам, з Дудзічаў, і іншыя мае зборнікі вершаў «Тишина», «Дерево и река», «Неведомая планета». Як, дарэчы, і пераклады прозы, паэзіі Ганнада Чарказяна, курдскага паэта, які даўно жыве ў Беларусі і не аднойчы гасцяваў у мяне. Мая аповесць «В кресле под яблоней» – пра людзей, звязаных з Дудзічамі і музеем матэрыяльнай культуры «Дудуткі».

Дарэчы, у Дудзічах нарадзіўся Аляксандр Ельскі, гісторык і этнограф. Ёсць нават нататка са «Звязды» 1950-х гадоў з фотаздымкам майго дзеда, які расказвае пра пана Ельскага. Дзед часта пра яго распавядаў, казаў, што пан быў добры, разумны. У суседняй з Дудзічамі вёсцы Пціч былі хаты тых, хто працаваў на пана і быў расселены з дома прыслугі. Нейкі час пасля рэвалюцыі яны жылі ў самім панскім доме, пакуль ён не згарэў. А на пачатку 1990-х гадоў каля Дудзічаў Яўген Будзінас стварыў музейны комплекс «Дудуткі».

Гутарыў Аляксандр КАРЛЮКЕВІЧ

«Бацькава дачка»

Пасля Другой сусветнай вайны пра гэтую жанчыну пісалі і расказвалі даволі шмат. Не толькі таму, што яна была прыгожая, але і таму, што яна не адгукнулася на заляцанні да яе некаторых партызанай брыгады «Штурмавая». Была ў яе і яшчэ адна станойчая рыса, якая больш адносіцца да мужчынаў. Пра гэта і будзе наша размова.

У сярэдзіне 1970-х гадоў у мяне ўзнікла неабходнасць пагаварыць з ёю пра партызанскую брыгаду «Штурмавая». Праз даведачнае бюро знайшоў яе адрас. Нават здзівіўся, бо яна перад пенсіяй працавала ў будынку, дзе размяшчалася самая высокая тагачасная ўлада Беларусі – ЦК КПБ. Як жа яна мяне сустрэне, простага вясковага настаўніка, без саліднага чырвонага з гербам аўтарытэтнага пасведчання? Дзверы адчыніла паўнаватая жанчына з натуральнымі саламяна-карычневымі валасамі. Размову пачынаю па-руску. Прывітаўшыся, кажу пра сябе:

– Настаўнік з Заслаўшчыны. Цікаўлюся краязнаўствам. Жыву на кватэры ў былой партызанкі ў Сукавічах. Збіраю звесткі аб падпольшчыках Заслаўскага раёна. У мяне няма чырвонага пасведчання з гербам. Маю толькі партыйны білет, – і падаю свой дакумент. Узяла, паглядзела і кажа:

– Гэты дакумент для мяне лепшы за любы гербавы. Праходзьце, будзьце госцем.

Так я трапіў на кватэру да Веры Іосіфаўны Вітушкі (1920 – 2001).

Няспешна завязваецца шчырая размова аб яе маладосці і ваенных падзеях, у якіх яна брала ўдзел.

Нарадзілася каля Радашковічаў, у в. Гуя Рогаўскага сельсавета Заслаўскага раёна. Непадалёк гэтай вёсцы праходзіла дзяржаўная мяжа, што падзяляла Беларусь на дзве часткі: БССР і Заходнюю Беларусь. Але тутэйшыя жыхары тады яе называлі Польшчай, бо за мяжой была іншая дзяржава – Польская Рэспубліка. У сваёй сям’і яна была самая малодшая, восьмае дзіця.

Вера сябрала з дзяўчатамі і хлопцамі Несцяровічамі, яе далёкімі сваякамі. Сябрала з імі нават тады, калі іх бацьку Аляксандра за

кантрабанду на дзяржаўнай мяжы адправілі ў лагер на Салаўкі, і калі перад вайной працавала сакратаром Радашковіцкага райкама камсамола Беларусі.

Калі прымалі кандыдатам у члены КП(б)Б, аўтабіяграфія была настолькі кароткая, што ўсе засмяліся. Пад час

возера, выкапанага мінскімі камсамольцамі і студэнтамі.

Калі Вера з цёткай вярнулася да яе дома, ён быў ужо зруйнаваны. Што палуднаваць? А дома быў звараны курны суп, але яго ўжо няма.

У наступныя выхадныя Вера дапамагала першаму сакратару Радашковіцкага КП(б)Б Кухту і начальніку НКВД Лушыставу займацца эвакуацыяй савецкіх устаноў з Радашковічаў. Пазванілі ў в. Сычава. А адтуль сказалі, што немцы ўжо ўвайшлі ў вёску. Кухта сказаў усім разыходзіцца хто куды,

Вера Вітушка і баявыя таварышы

уручэння кандыдацкай картачкі пажадалі:

– Вера, апраўдвай наш давер.

І яна ў цяжкія гады нямецкай навалы з гонарам апраўдала той давер.

Перад вайной выкладала ў Заслаўскай сярэдняй школе. А ў час вайны яе вучні былі па абодва бакі: адны служылі ў паліцыі або самаахове, а іншыя пайшлі ў партызаны.

У чэрвені 1941 года ў Веры быў адпачынак, і яна паехала ў Мінск да цёткі, а 22-га горад пачалі бомбіць. У той дзень было сарванае адно важнае для мінчукоў мерапрыемства – адкрыццё Камсамольскага

што ён нікога больш не затрымлівае. Яна разам з Несцяровічамі паехала ў Заслаўе, адкуль хацелі падацца на ўсход. Але раптам наперадзе ўбачылі нямецкія танкі і схаваліся ў кусты. Ехаць далей не было ніякага сэнсу.

Трэба было думаць, як жыць далей на акупаванай немцамі тэрыторыі. Што рабіць? Чым займацца? І што зробіць нацысты з тымі, хто працаваў у райкамах партыі бальшавікоў і камсамола?

Неўзабаве стала вядома, што ўсіх бальшавіцкіх і савецкіх актывістаў і кіраўнікоў (па даносе тутэйшых здраднікаў) нацысты расстрэльваюць. Трэба было хавацца.

І яна хавалася, а дзе трэба – і прыстасоўвалася да пэўных умоваў. Дапамагала ёй тое, што яна ў школе мела выдатныя адзнакі па нямецкай мове. Веданне мовы нярэдка выручала не толькі яе, але і іншых жыхароў.

Вера жыла ў вёсцы Дубаўляны пад выглядам бежанкі. На твары часам насіла сетачку, каб не пазналі тыя, хто ведаў яе па камсамольскай рабоце. Дзяўчына хадзіла на працу да немцаў у суседнюю вёску. У абвязкі ўваходзіла складанне спісаў тых, хто выходзіў на працу. Немцы заставаліся задаволенымі. Калі па нейкай прычыне яна не магла выйсці на працу, то заўсёды папярэдзвала (на першым часе немцы былі даверлівыя). Яна лічыла машыны на дарозе, выяўляла, з якім яны грузам, і звесткі перадавала партызанам.

Цётка Дубоўская даведлася, што родны брат Веры Андрэй трапіў у палон і працуе цырульнікам у нямецкім лагера на ўскрайку Мінска, у Масюкоўшчыне. Там ён моцна захварэў, трэба было ратаваць. У Заслаўскай гарадской управе Веры далі дакументы на яе і брата, у якіх гаварылася, што яны – сяляне і тутэйшыя жыхары за іх паручаюцца. Гэты дакумент Вера рашыла заверыць у гебіткамісарыяце Беларусі, у прыёмнай Вільгельма Кубэ. Як туды прайсці? Расказвае сама Вера

Герб Заслаўя

Кубэ вельмі спадабаўся мне як мужчына. Статны, прыгожы, ветлівы, клапатлівы і ўважлівы да сваіх саслужыўцаў».

Вера з партызанам паехала ў лагер. Калі немцы ўбачылі на паперы чырвоную пячатку, дык самі прынеслі на насілках Андрэя і паклалі на калёсы. Дома ён хутка паправіўся і пайшоў у партызаны. З брыгадай «Штурмавая» хадзіў на падрыў чыгункі аж у Літву.

Калі ў Заслаўскім раёне Іван Фёдаравіч Дубовік ствараў падпольны райкам КП(б)Б, знайшлося месца і для В. Вітушкі. Дубовік прызначыў яе другім сакратаром Заслаўскага райкама ЛКСМБ. Пад выглядам бежанкі хавалася ў вёсцы да часу, пакуль пра яе не даведаўся начальнік Заслаўскай паліцыі Жорж Кулік. Але яна змагла своечасова перайсці ў партызаны. Ёй даручалі самыя складаныя заданні. Зразумела, што асноўны яе занятак – весці канцэлярску працу райкама партыі і райкама камсамола, арганізацыйна-агітацыйную працу сярод моладзі вёсак, стварэнне падпольных камсамольска-маладзёжных групаў. Дарэчы, пасля прыёму ў камсамол і партыю ніякія білеты не выдаваліся, толькі запісваліся пастановы ў пратакол. А пратаколы захоўвалі ў зямлі. Аб месцы ведалі толькі яна, Дубовік і камісар брыгады.

Вера Вітушка двойчы зімой 1942 года ездзіла на кані ў Заслаўе. Першы раз паехала дамовіцца з сувязнымі аб яўках. Хацела наведваць Лізу Барташэвіч, у якой была на кватэры да вайны. Бабуля Лізы згадзілася дапамагач партызанам.

Калі выязджала з мястэчка, немец выхапіў лейцы, сам сеў на сані і павярнуў каня ў іншы бок. Паехалі разам на Паштовую вуліцу. Западзрыць у Веры партызанку ён не мог. Гэта была вясковая жанчына з завязаным тварам, бо баяць зубы. Немец ехаў на сход. Загадаў Веры чакаць яго, а сам пайшоў збіраць людзей. Пакуль хадзіў, яна галопама пагнала каня і выехала з мястэчка.

Сымон
БАРЫС

(Працяг артыкула
будзе)

Па залатым зярнятку — нашым дзеткам

Да дня нараджэння Уладзіміра Дубоўкі

«Усё пачынаецца з дзяцінства...» — гэтая фраза стала ўжо хрэстаматыйнай. Сапраўды, дзяцінства — найважнейшы перыяд у жыцці чалавека, і для фізічнага, і для псіхічнага развіцця. І для фарміравання светапогляду. Якім вырасце маленькі чалавечак залежыць і ад таго, што чытае яму мама, якія казкі ён слухае, да якой мовы прывучаецца.

Вельмі добра б было, каб аднымі з першых дзеткі пачулі казкі і вершы нашага выдатнага паэта Уладзіміра Дубоўкі. У іх — арыентацыя толькі на дабро, і таму зарад станоучых эмоцыяў на ўсё дальнейшае жыццё.

Памятаю тое ўражанне, праўда, пра-чытала яе сама, дзесьці ў малодшых класах, ад казкі «Мілавіца». Там такое апісанне беларускай прыгажуні, што параўнаць можна хіба толькі з «Царэўнай-лебедзь» Аляксандра Пушкіна. Мяркуйце самі:

*Адбылося неяк дзіва:
Сонца ход свой прыпыніла.
Прастаяла тры гадзіны
З невядомае прычыны.*

А прычына была ў тым, што сонца ўбачыла прыгожую беларускую дзяўчыну і любавалася ёю. Калі герой казкі «хлапчына з васільковымі вачыма» пайшоў услед за сонцам, каб разгадаць гэтае дзіва, то даведаўся, што вельмі мала сонца ў небе прастаяла, бо

*...Мілавіца,
а на выгляд як зарніца!
Як блакіт на небе вочы,
Зіхаціць убор дзявочы.
Аж да пят тугія косы
У дзяўчыны той дзівоснай.
Вышывана ўся сарочка
У мядункі, васілёчкі.
Толькі кіне сінім зрокам
закрасуе ўсё навокал,
а калі ніяк не гляне —
Засумуе кветка, звяне...*

А далей сюжэт нагадвае крыху «Вечары на хутары бліз Дзіканькі» М. Гогаля. Мілавіца, каб выйсці на бераг, папрасіла хлопца зрабіць ёй чаравічкі з пяску. Закаханы хлопец спытаў парады ў сонца і зрабіў крышталёныя чаравічкі. З гэтага і пачалася шкляная вытворчасць на Беларусі.

А якая мова тут прыгожая ды мілагучная! Неўзаметку і лёгка прывіваецца любоў да нашай родненькай мовы. Адназначна, калі пачынаць з такой паэзіі,

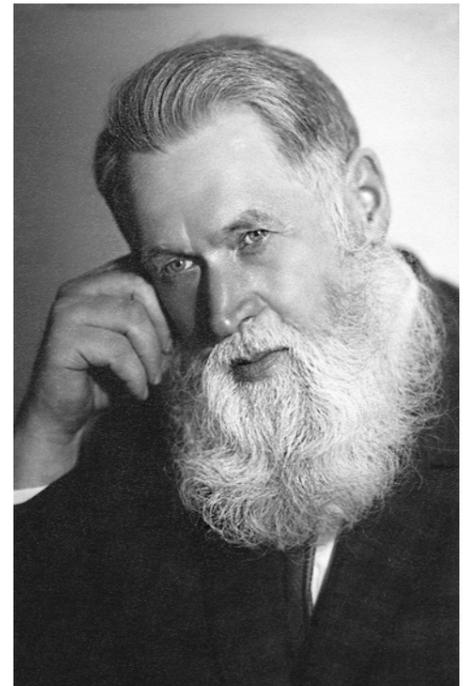
праблем з вывучэннем беларускай мовы не будзе. Казкі У. Дубоўкі, а напісаў ён іх 50, маюць і вялікае выхавальнае значэнне. Яны такія ненавязліва павучальныя, вучаць дабру, любові да навакольнага. Самога Дубоўку, па яго прызнанні, вучылі: «Як толькі сябе помню, бацькі мае і старэйшыя людзі, прывучалі нас, малых, шанаваць усё жывое, што было вакол нас. "Не тапчы травіцу, хадзі сцежачкай. Травіца вырасце, яе скосяць — будзе сена карове, каню", "Асцярожна рві яблык — не паламай, не адвяхні галінку. Дрэва будзе хварэць, на паламаным суку не будзе яблыкаў..." З таго часу расло ў мяне вялікае замілаванне да прыроды». Яго аповесць «Жоўтая акацыя» — гімн прыродзе. І парады, як ашчадна ставіцца да яе, тут пададзеныя па-мастацку; праз характарыстыкі ўчынкаў персанажаў раскрытае ўсё добрае, чаго можна дасягнуць, калі з маленства праяўляць актыўнасць. У вершы «Маім юным чытачам» —

*Хай у кожным вашым сэрцы
Па адным хоць застаецца.
З аднаго таго зярняці
Будзе плён багаты ў хаце...*

Сам У. Дубоўка, якому спаўняецца сёлета 115 гадоў з дня нараджэння, пражыў вельмі трагічнае жыццё: 27 гадоў сталінскіх лагераў, страціў сына-падлетка. Але, па словах сябра паэта В. Віткі, застаўся «чарадзеям з душой юнака, закаханага ў жыццё і ва ўсё прыгожае на свеце». Таму яго дзіцячыя творы і вершы першага перыяду для дарослых — гэта невычэрпная крыніца мудрасці, дабыры і прыгажосці.

«Нязломны, як дуб...»

Кніга Алеся Пашкевіча «Круг» прысвечаная выдатнаму беларускаму паэту, таленавітаму лірыку і перакладчыку Уладзіміру Дубоўку. Гэты раман-біяграфія — аповед не толькі пра зямныя і

У. Дубоўка (1970 г.)

ры разы. І яшчэ смерць сына. Балюча было перажыць здрадніцтва сяброў. Разам з ім пакутавалі і сямейнікі: жонка Марыя (у рамане падрабязна апісаная іх сустрэча, каханне, яе мужнасць і падтрымка мужа) і сын Альгерд, які потым падлеткам падарваўся на міне. З 1933 г. Дубоўка «свядома нічога не пісаў». За гады высылкі ён засвоіў дзясяткі рабочых спецыяльнасцяў і нават потым заўсёды трымаў скрынку з інструментам напатагове.

Толькі без малага праз 30 гадоў вярнуўся да літаратурнай працы. А гэта ўжо быў трэці круг жыцця.

У трэцяй частцы А. Пашкевіч распавядае пра жыццё і творчасць Дубоўкі пасля рэабілітацыі, калі ён «пайшоў» у дзіцячую літаратуру, і набыткі яго тут асабліва значныя. А яшчэ пераклады: кітайскага паэта Ду Фу, І. Гэтэ, Дж. Байрана, В. Брусава, А. Пушкіна, санеты Шэкспіра.

Правапіс кнігі набліжаны да класічнага варыянта, якім карыстаўся У. Дубоўка. Гэта дало аўтару магчымасць больш пераканаўча перадаць характар

У. Дубоўка з жонкай Марыяй Пятроўнай каля свайго хаты, п. Почат, Абанскі р-н, Краснаярскі край (1958 г.)

прадмова да зборніка «Залатыя зярняткі» — У. Дубоўка піша, як ён збіраў усюды залатыя зярняці скарбу народнай мудрасці, і жадае:

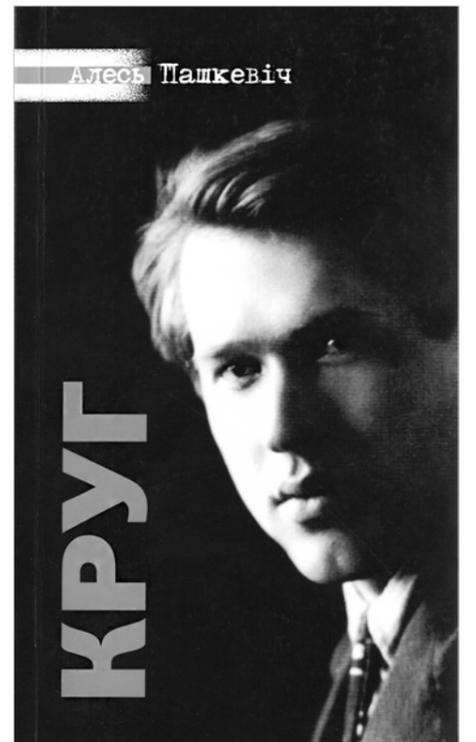
творчыя шляхі паэта, але і пра лёс ягонага пакалення. І хоць выйшла кніга не сёлета і не летась, а крыху раней, яна і цяпер актуальная, бо паэты Дубоўкавага гарту нараджаюцца рэдка.

Сімвалічна, што кніга называецца «Круг», бо апісвае жыццёвы круг У. Дубоўкі ад нараджэння да смерці, якая напаткала паэта ў 1976 г. Выданне дзеліцца на тры часткі, кожная з іх раскрывае пэўны адрэзак жыцця паэта.

У першай, самай радаснай частцы, паказаныя дзіцячыя, юнацкія і першыя плённыя гады для яго творчасці. Бадай, гэта самая жывапісная і яркія старонкі кнігі. А. Пашкевіч падрабязна паказвае, як сфарміраваўся светапогляд гэтага адданнага Радзіме беларуса.

Першы верш Дубоўка напісаў у чатыры гады. З мяккім гумарам аўтар распавядае, як малы паэт атрымаў свой першы ганарар — грэцкі блін, выдадзены маці, і як ён прыдбаў сваю першую кнігу «Каталог кніг Віленскай публічнай бібліятэкі» на свае грошы, бо толькі на яе і хапіла. Таксама перадае пераканаўча захапленне хлопчыка, калі ён самаволам трапіў у княскую бібліятэку. Потым былі гады Першай сусветнай вайны, вучоба ў Нова-Вілейскай настаўніцкай семінарыі, вучоба ў Маскве, сустрэчы з вядомымі пэтамі. Асаблівы ўплыў на яго аказаў Валерый Брусаў. Найбольш падрабязна асвятліў аўтар дзейнасць Дубоўкі як арганізатара літаратурнага аб'яднання «Узвышша», сяброўства з Адамам Бабарэкам.

У другой частцы твора апісныя тыя кругі пекла, якія давалася прайсці рэпрэсаванаму пісьменніку. Ён перажыў турму, лагера, высылку, усё — аж чаты-

Алес Пашкевіч

КРУГ

той эпохі. Нягледзячы на нейкую схематычнасць асобных біяграфічных эпизодаў, вобраз У. Дубоўкі атрымаўся вобразам сапраўднага паэта, беларуса, як па абліччы, так і па духу, такога, якога мы ўяўлялі, калі вучылі яшчэ ў школе верш «О Беларусь, мая шыпшына, зялёны ліст, чырвоны цвет...».

*Валянціна СОПІКАВА,
педагог дадатковай адукацыі
Палаца дзяцей і моладзі
г. Наваполацка*

«З'яўленне Інфанта»

Пад такой назваю ў Бібліятэцы часопіса «Дзеяслоў» у выдавецтве «Кнігазбор» пабачыў свет новы зборнік пісьменніцы, крытыка, журналіста Людмілы Рублеўскай, куды ўвайшлі вершы, а таксама іранічныя мемуары «Бестырыый майго савецкага дзяцінства».

Філасофія, інтэлектуальнасць, шлях ад пафасу да горкай усмешкі і незнішчальны нацыянальны рамантызм — тое, што знаходзіцца ў цэнтры ўвагі аўтаркі і яе чытачоў.

У выданні сабраныя, як паведамляе анатацыя, «гістарычныя вершы-міфы пра Беларусь старасвецкую і рыцарскую, умоўныя вершы-«дакументы» пра Беларусь інсургенцкую, расстраляную... І рэаліі Беларусі сённяшняй, фантазмагарычныя і трагедычныя, калі часам ратуе толькі іронія».

*Прававая служба
Саюза беларускіх пісьменнікаў*

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

*Гэтак марыць, плавіць зоры ў талер,
Палюбіць уласнае рыззё,
Каб спазнаць, што Беларусь —*

не Алеф

*Для сусвету, і не ўсё жыццё.
Толькі міф. Прыгожы і прыўкрасны.*

*Як жыццё, мне трэба гэты міф.
І таму выходзім мы на пляцы,
Быццам карабель ідзе на рыф.*

Ад кнігазбораў XVIII ст. пачатак

3 гісторыі бібліятэк Шчучына

Наш горад жыве ў чаканні Дня беларускага пісьменства, калі Шчучын на нядойгі час стане культурнай, літаратурнай сталіцай Беларусі, сталіцай свята кнігі. І ўсе мы, шчучынцы, дакранемся да гэтай значнай падзеі.

Шчучыншчына – край з багатай гісторыяй, слаўны сваімі асобамі і помнікамі. І сёння хочацца расказаць аб некаторых старонках гэтай гісторыі – аб тым, як у нашым горадзе развілася бібліятэчная справа.

Першыя дакументальныя сведчання аб існаванні бібліятэкі ў Шчучыне адносяцца да XVIII стагоддзя, калі ў нашым горадзе была заснаваная школа піяраў.

У 1718 годзе ўладальнік Шчучына Ежы Юзафовіч-Хлябіцкі запрасіў у свае ўладанні манахаў каталіцкага ордэна піяраў. А яшчэ ў 1621 годзе закон піяраў прапісаў: беднасць, чысціня духу, паслушэнства і бясплатнае навучанне моладзі. Школы пабожныя, адкрытыя піярамі, былі бясплатнымі, даступнымі ўсім дзецям, без увагі на іх сацыяльны стан, веравызнанне і нацыянальную прыналежнасць. У піярскіх калегіумах, у адрозненне ад езуіцкіх, больш увагі надавалі грамадзянскаму і патрыятычнаму выхаванню. Утрымліваліся школы на сродкі, што паступалі з зямельных уладанняў, і на ахвяраванні фундатараў.

15 манахаў ордэна рмясціліся ў Шчучыне пры парафіяльным касцёле і 13 чэрвеня 1718 года адкрылі школу, якая выхавала многіх слаўных людзей: І. Дамейку, С. Юндзіла, М. Догеля, К. Нарбута і інш. У касцельнай энцыклапедыі ёсць запісы аб сумах, што выдаткоўваліся на ўтрыманне шчучынскіх піяраў. Там значыцца, што пад час дзейнасці Камісіі народнай адукацыі Кароны Польскай і Вялікага Княства Літоўскага (КНА) школа атрымлівала ад гэтай установы 6 000 злотых: 3 000 – на ўтрыманне настаўнікаў і 3 000 – на папаўненне фондаў бібліятэкі. Гэты факт дапамагае зразумець, наколькі важную ролю адводзілі ў калегіуме бібліятэцы.

Першыя згадкі аб кляштарнай бібліятэцы адносяцца да 28 мая 1782 года. Цяжка сказаць, колькі кніг было ў ёй першапачаткова; толькі вядома, што бібліятэка была адборнай, з падараваных рэктарам Ярманьскім такіх кніг, якіх многія бібліятэкі не мелі. Ёсць сведчанні, што кніжны фонд бібліятэкі піяраў у пачатку XIX стагоддзя налічваў 2 751 кнігу.

Выданні былі пераважна прыродазнаўчыя, медыцынскія, матэматыч-

ныя. Былі тут творы Гамера, Гарацыя, Плутарха, Ціта, Лівія, Вальтэра, Мантэск'е. Акрамя таго, выкладчыкі і студэнты маглі карыстацца вялікай бібліятэкай Сцыпіёнаў, а потым Друцкіх-Любецкіх.

Акрамя кніг кляштарная бібліятэка мела прылады па фізіцы і матэматыцы. У 1802 годзе пад час перапісу прыладаў адзначаныя: геаметрычны столік, дыоптры, вымяральны шнур, магнітная іголка. У наступныя гады колькасць прыстасаванняў павялічылася пры дапамозе Віленскага ўніверсітэта. У 1808 годзе Шчучынская школа ўжо мела электрафордную машыну, гальванічны слупок, дзве Лейдэнаўскія ванны, два глобусы, цыркуль і інш.

Пры наведванні шчучынскай школы 18 ліпеня 1817 года інспектарам адзначана, што, «нягледзячы на сціплае мясцовае фундатарства,

Куляшоўская бібліятэка-музей (Шчучынскі раён)

бібліятэка, кабінет фізічны, лабараторыя хімічная па Гродзеншчыне тут паміж іншымі (кляштарнымі) у цэлай губерні ёсць першая».

Пасля паўстання 1830 – 1831 гадоў школа, як і іншыя навучальныя ўстановы піяраў, была закрытая ў 1832 годзе. У 1833-м было

і мастацкіх кніг рускіх аўтараў. Хутчэй за ўсё, частка знакамітай бібліятэкі піяраў і стала маёмасцю вучылішча. Акрамя таго, існуюць архіўныя дакументы, якія сведчаць, што па распараджэнні ўладаў частка кніг было калегіума піяраў павінна была быць перададзена Гродзенскай гімназіі і Навагрудскаму вучылішчу, частка была пакінутая ў Шчучыне.

Далейшы лёс знакамітай бібліятэкі невядомы.

Пры калегіуме піяраў 26 ліпеня 1773 года была адкрытая адна з першых аптэк на тэрыторыі сучаснай Беларусі. Згодна з інвентарным апісаннем, яна была адной з буйнейшых для свайго часу. Яе памяшканні ўражвалі раскошай: на сценах виселі 14 карцінаў, 6 з якіх былі напісаныя алеем, 6 – на шкле, 2 літаграфіі на паперы. Асартымент лекаў уключаў 821 назву. Аптэка была добра забяспечаная мэбляй і спецыяльным абсталяваннем. Толькі шкляннага посуду рознага прызначэння мелася 8 913 адзінак.

У аптэцы таксама была свая бібліятэка, якая ў 1832 годзе дазвляла карыстацца 71 кнігай: 5 слоўнікамі і 66 манаграфіямі на розных мовах. З іх 32 манаграфіі былі на польскай мове, 26 – на лацінскай, 7 – на нямецкай, 1 – на рускай. 58 кніг былі медыцынскія і фармацэўтычныя, у тым ліку і фармакапей Расіі і Польшчы, навуковыя працы С. Юндзіла і К. Клюка. Выданнямі маглі карыстацца наведнікі.

Поўнай статыстыкі прыватных бібліятэк у Беларусі не існуе. Таму дадзеныя аб іх вельмі фрагментарныя. Культурныя каштоўнасці захоўваліся практычна ў кожнага больш-менш значнага абшарніка. Музейныя калекцыі, сямейныя архівы, карцінныя галерэі і бібліятэкі былі ў прыкладна 400 маёнках (у межах сучаснай Беларусі). З іх каля 54 знаходзіліся ў мястэчках, у тым ліку і ў Шчучыне.

Адзначым, што ў эпоху Асветніцтва прыватныя магнацкія бібліятэкі выконвалі функцыю публічных бібліятэк. Уласнікі кнігазбораў лічылі сваім абавязкам дазваляць карыстацца імі ўсім ахвотным, дапамагаць у пошуку крыніцаў, збіранні матэрыялаў для даследчыцкіх працаў. У Шчучыне, у асобным мураваным будынку сярод парку, захоўваліся багатая бібліятэка і архіў Друцкіх-Любецкіх, прывезены з радавых маёнткаў з Піншчыны. Частку дакументаў на пачатку XX стагоддзя перадалі ў Кракаў, у музей Чаргарыйскіх. А тое, што разам з кнігазборам захоўвалася на месцы, было знішчанае ў Першую сусветную вайну.

Тамара МЕНСКАЯ,
намеснік дырэктара Шчучынскай ЦБС

Выданні кразнаўцаў краіны

Яўрэі на Браслаўшчыне

Сёлета выйшла ў свет маленькая кніжачка «Яўрэйская абшчына Браслава». Яе аўтарка Ганна Базарэвіч скончыла гістарычны факультэт Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава і магістратуру па спецыяльнасці «Айчынная гісторыя». Цяпер Ганна Хасеніеўна працуе галоўным захавальнікам фондаў у навукова-даследчай установе культуры «Браслаўскае раённае аб'яднанне музеяў». Акрамя таго, Г. Базарэвіч – аўтар шэрагу артыкулаў па гісторыі яўрэяў Беларусі, змешчаных у зборніках працаў міжнародных, рэспубліканскіх і рэгіянальных канферэнцыяў, а таксама адна з суаўтараў турыстычнага даведніка па Браславе і ваколцах ды фотаальбома «Браслаў: учора і сёння».

Новае выданне прысвечанае жыццю яўрэйскай абшчыны Браслава ў 1920 – 1930-я гг. У ім асвятляецца сацыяльны і эканамічны стан яўрэяў Браслава, асноўныя заняткі яўрэйскай супольнасці і яе роля ў развіцці мястэчка. Таксама ў брашуры змешчаныя ўспаміны пра штотдзённае жыццё абшчыны ў міжваенны час. Выданне ўтрымлівае звесткі пра канфесійнае і культурнае жыццё, арганізацыю яўрэйскай адукацыі і выхавання. Значная частка матэрыялаў прысвечана развіццю сіянісцкага руху і партыям у Браславе, якія спрыялі вяртанню яўрэяў на гістарычную радзіму, дабрачынным арганізацыям.

Выданне адрасаванае шырокаму колу чытачоў і будзе цікавае ўсім, хто займаецца кразнаўствам.

Уласная інфармацыя

У памяць пра эпоху прамысловай рэвалюцыі

У Асіповіцкім раённым гісторыка-краязнаўчым музеі адкрылася мемарыяльная зала Дараганаў, былых уладальнікаў маёнтка Дараганавы (цяпер – станцыя чыгункі і аграгарадок у Асіповіцкім раёне), а таксама вялікіх зямельных абшараў у суседнім Старадарожскім раёне. Хто такія Дараганы? Род Дараганаў паходзіць з Палтаўшчыны. Сярод дакументаў пра казацкае войска на Украіне ёсць і звесткі пра тое, што адзін з продкаў гэтай фаміліі даслужыўся да чыну палкоўніка – гэта высокі статус. Потым, калі Усходняя Украіна ўвайшла ў склад Расіі, статус Дараганаў панізіўся: у вялікай краіне было шмат палкоўнікаў. Да таго ж Дараганы не маглі мець прэтэнзію на верхнія прыступкі феадальнай лесвіцы ў Расіі, якія ўжо былі заняты князямі, баярамі, акольнічымі. Такім чынам, род быў багаты, з пэўнымі каранямі, але ж вядомы і статусны толькі ў межах сваёй Палтаўскай губерні. Дараганы па традыцыі служылі ў войску, на флоце ці былі штатнымі чыноўнікамі не самага малога, але ж і не вышэйшага рангу.

Ідэя набыць землі, якія пасля смерці рускага падданага князя Пятра Вітгенштэйна не мелі прамога ўласніка, прыйшла да Восіпа Дарагана, калі было вырашана пракладаць Лібава-Роменскую чыгунку. Ён тады займаў значную пасаду ў Міністэрстве шляхоў зносінаў імперыі. Увогуле, развіццё чыгуначнага транспарту ў той вялікай краіне заўсёды выклікала ажыццэнне зямельна-маёмасных адносінаў у тых мясцінах, дзе павінна была прайсці тая ці іншая чыгуначная лінія. Чыноўнікі, якія загадзя мелі інфармацыю пра будаўніцтва, ці іхнія сваякі заўсёды імкнуліся скапаць там участкі, бо кошт гэтых земляў з цягам часу значна павышаўся. Вось так, дзякуючы вялікім чынам і прадпрымальніцкім якасцям аднаго са старэйшых прадстаўнікоў клана, сям'я Дараганаў набыла значную частку маёмасці Вітгенштэйна, а раён – Радзівілаў. У сучасным Асіповіцкім раёне гэта былі маёнткі Жыцін, Крынка, Майсеевічы, Пратасевічы, Радзівічы. Усяго болей за 30 тысячачаў дзесяцінаў зямлі.

Трэба заўважыць, што на погляд чалавека XVIII, ці нават першай паловы XIX стагоддзя, гэтыя лясныя ці балотныя абшары не маглі лічыцца вельмі прывабнымі, бо толькі каля 10% з іх былі развораныя. Але ж з пракладкай чыгункі ўсё мянялася. А таму новыя ўладальнікі завялі ляс-

Сям'я Дараганаў (у цэнтры Восіп Фёдаравіч)

ную гаспадарку з адмысловай вартай, арганізавалі пракладку прасекаў так, каб падзяліць кожную з «дач» з драўнінай на 80 частак і потым высякаць па адной кожны год.

Паралельна, па дамоўленасці з кіраўніцтвам чыгункі, за кошт уладальнікаў земляў вылося будаўніцтва чыгуначнай веткі з станцыі Асіповічы на Старыя Дарогі даўжынёй каля 40 кіламетраў з мастамі, станцыямі Старыя Дарогі і Дараганавы, раз'ездамі. Пры гэтым месца для Дараганавы было выбранае проста сярод лесу.

Праз 9 месяцаў працы былі скончаныя. Дзяржава выкупіла новую чыгунку ў сваю ўласнасць. Пачаўся вывоз лесу, гандаль прывазнымі таварамі, пры станцыях выраслі паселішчы лесарубаў з яўрэйскімі крамамі. Усё гэта – адна з ілюстрацыяў развіцця капіталізму ў Расіі, калі маёмасць ад вытанчаных, але непрактычных транжыраў, нашчадкаў ста-

рых феадальных фаміліяў пераходзіла да хцівых і няўрымслівых прадпрымальнікаў.

вых уладальнікаў, але ж Дараганы былі на гэтай зямлі наездамі, часцей за ўсё –

У Дараганавы і каля Крынкі былі пабудаваныя драўляныя і мураваныя дамы но-

на лета. Сам правядзейны стацкі саветнік В. Дараган з сям'ёй жыў па месцы службы, то ў Варшаве, то ў Рызе, дзе кіраваў Рыжска-Арлоўскай чыгункай. Астатнія суродзічы-землеўладальнікі таксама займаліся сваімі справамі. Адзін з сыноў старэйшага гаспадара, Восіп Восіпавіч, цікавіўся мясцовай этнаграфіяй, збіраў песні і казкі, фатаграфавалі мужыкоў. Чыгуначная лінія працавала спраўна, капіталы фаміліі раслі.

Але ж здарылася рэвалюцыя, сям'я В. Дарагана пераехала з Рыгі праз заліў у Фінляндыю, дзе ў Дараганаў таксама была маёмасць. Давялося некалькі «спрасціцца», жывы сталі хоць і не бедна, паранейшаму мелі слуг, але ўжо не па-генеральску. Новая палкаленне, як і ў іншых рускіх

эмігрантаў першай хвалі, разляцелася па ўсім свеце.

Новая старонка нашага папаведу пачынаецца з мяжы 1970 – 1980 гадоў, калі французская вучоная-філолаг Надзін Маршан, праўнучка В. Дарагана, прыехала ў Маскву на нейкую навуковую канферэнцыю. Паміж справамі Надзін паехала ў Дараганавы. Маёнтка каля Крынкі яна ўжо не ўбачыла: у ім у часы Другой сусветнай вайны немцы зрабілі канцэнтрацыйны лагер для яўрэйскіх дзяцей, потым будынак зруйнавалі партызаны. Амаль ніякай памяці пра Дараганаў не засталася. Прыкладна праз 15 гадоў пры школе ў Дараганавы намаганнямі былой настаўніцы Зінаіды Верашчака быў створаны краязнаўчы музей. Супрацоўнікі музея не адзін год шукалі нашчадкаў Дараганаў, пісалі лісты да Надзін. Лісты яна атрымлівала, але ж адказваць не спяшалася. Аднак усё ж у 2010 годзе Асіповіччыну наведаў яшчэ адзін праўнук Восіпа Фёдаравіча, Андрэй Дараган (з жонкай). Тады і было вырашана перадаць асіповіцкаму музею частку фамільных рэчаў былых землеўладальнікаў. У 2012 годзе адбылася яшчэ адна сустрэча, а ў лютым наступнага года музей атрымаў асноўную частку калекцыі. Амаль год вялося мытнае афармленне, і толькі зімой 2015-га зала Дараганаў была ўрачыста адкрытая.

Цяпер экспазіцыя Дараганаў займае тры пакоі. Першы з іх – «сталовая». Тут сабраная мэбля пачатку мінулага стагоддзя, сталовыя сервізы, зробленыя болей за сто гадоў таму. Самы стары экспанат – персідскі дыван, якому ўжо болей за 250 гадоў.

У другім пакоі сабраныя прадметы побыту сям'і Дараганаў: вопратка, парасоны, чамаданы, абутак і г. д. Сучаснаму чалавеку цікава, напрыклад, убачыць на ўласныя вочы плашч з натуральнага каўчука, што вельмі добра заха-

ваўся. Трэці пакой – прылады працы з фінскага «гнязда» Дараганаў. Гэтыя фінскія рэчы знешне падобныя да тых, што рабіліся і ў Беларусі, але ж толькі знешне. Так, напрыклад, у касы квадратнае ў сячэнні касавішча, сякеры маюць іншую форму ляза, вялікія штампаваныя са сталі сярпы маюць добра бачнае рабро, каб не гнуліся. Шмат розных па памерах эмалёваных бляшаных бідонаў – хутчэй за ўсё, для збору і перапрацоўкі малака.

Скончыў гэтыя радкі запрашэннем да ўсіх наведаць экспазіцыю асіповіцкага музея. Ніхто не пашкадуе!

Ода пчолцы

Уздоўж

1. Адно з найбольш шанаваных дрэваў у беларусаў. 3. Мядовы Пашыраная частка стрававада ў пчолаў, умяшчае да 65 мг нектару. 7. Вялікая сетка для лоўлі рыбы. 9. У Беларусі пчолы як гусі, рэзгінямі ... носяць (прык.). 10. «Калі хочаш доўга жыць і зберагчы ..., абавязкова еш мёд». Цытата ўрача сярэднявечча Авіцэны. 11. Лепш ... ў сябра, чым мёд у ворага (прык.). 13. Невялікі літаратурны твор. 14. Ажурная вязка. 18. Галаўны ўбор, які насілі некалі ў арміі. 19. Вулей у дупле або ў выдзёбанай калодзе. 20. Чым сонца яснее, тым ... мутнее (прык.). 21. Пачатак дня. 23. Кветкі на раслінах і дрэвах пад час цвіцення. 24. «А патрывожаныя

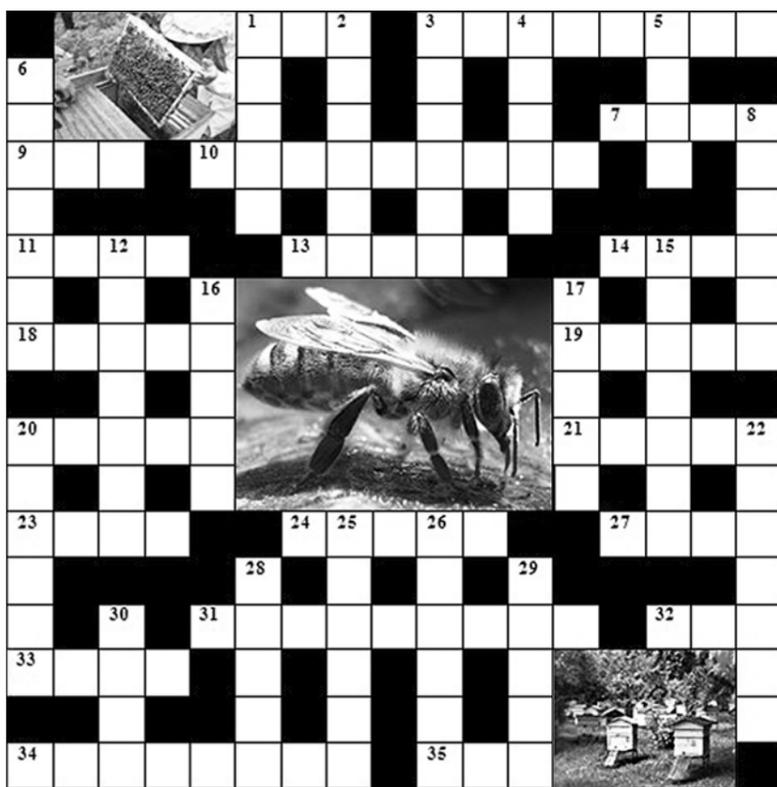
пчолы // Спяваюць хорам, як ..., // Але кусаюць па-чартоўску». 3 паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». 27. Калі ... пагодным бывае, мёд у вулях прыбывае (прык.). 31. Горад на Магілёўшчыне, на гербе якога, як і на гербе г. Чэрвеня, выва пчалы. 32. Горад у Расіі, сталіца аўтаномнай рэспублікі, дзе, як і ў г. Маскве, ёсць помнік пчале. 33. Гатунак яблыкаў. 34. «Ой, гудзела ..., // Па бары лятаючы, // Па бары лятаючы, // Мядочак збіраючы». 3 беларускай народнай песні «Ой, гудзела ...». 35. Блізкая «сваячка» пчалы.

Упоперак

1. Прылада для акурвання пчол дымам. 2. «Была б у Мішкі ..., // То цёк бы мёд па ...». 3 верша В. Гардзея «Мядзведзь на пасецы». 3. «Мая мілачка фарсіла, // Губкі мёдам мазала. // Ды сама ка мне хадзіла, // Пад ... лазіла» (прып.). 4. «Грайдзе, музыкі, // У мяне ... вялікі, //

А мне бацька паплёў, // Каб было да Пакроў» (прып.). 5. У чужую жонку ... ложку мёду кладзе (прык.). 6. Яздун, Адна з назваў у народзе ласкі – маленькага драпежнага звярка; паводле павер'яў, у ... могуць ператварыцца ведзьмы малочныя. 8. «... – з мёдам, // З пшаніцаю – жнівень». 3 верша П. Панчанкі «Родная мова». 12. Колькасць пчолаў, якія павінны збіраць нектар на працягу дня, каб атрымалася ложка мёду. 15. Выкананне музычнага твора. 16. Цяжка ..., ды салодкі мёд (прык.). 17. Падрыхтоўка да якога-небудзь дзеяння. 20. Перламутр (састар.). 22. Тое, што і крэсіва. 25. Угавор. 26. Імклівая, нястрымная маса каго-, чаго-небудзь (перан.). 28. Невялікая членістаногая жывёліна атрада павукападобных. 29. Ёсць ... ў садзе – будзе яблык на галіне (прык.). 30. Прыставанне для лоўлі птушак і дробных жывёлін.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НАСОВІЧ Іван Іванавіч (заканчэнне артыкула). Значнае месца ў навуковай спадчыне Насовіча займаюць фальклорна-этнаграфічныя працы. Галоўнаю з'яўляецца «Зборнік беларускіх прыказак» (1867, залаты медаль Рускага геаграфічнага таварыства), у які ўваходзіць прыкладна 3,5 тыс. прыказак, прымавак, блізкіх да іх па форме прыгаворак, праклёнаў, скарагаворак і інш. У зборніку раскрываецца сэнс прыказак, выяўляецца іх паходжанне, даюцца эквіваленты з рускай мовы, а ў многіх выпадках і з інш. моваў. Здабыткамі беларускай фалькларыстыкі сталі зборнікі «Беларускія прыказкі і прымаўкі» (1852), «Беларускія прыказкі і загадкі» (1868), «Беларускія песні» (1873, больш за 350 тэкстаў); рукапіс зборніка легендаў, паданняў, былінаў, баек не выяўлены. Тэксты зборнікаў І. Насовіч суправаджаў прадмовамі, у якіх выказаў свае погляды на беларускую народную вусна-паэтычную творчасць. Аўтар гістарычнага нарыса «Аб плямёнах да часоў Рурыка, што засялялі беларускую тэрыторыю» (рукапіс у бібліятэцы РАН у Санкт-Пецярбургу), «Успамінаў майго жыцця» (рукапіс у НАН Беларусі).

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ МОВА – мова, якая з'яўляецца сродкам вусных і пісьмовых зносінаў нацыі. Нацыянальная мова – катэгорыя гістарычная; яна складваецца ў перыяд развіцця народнасці ў нацыю і наследуе структуру мовы народнасці. Агульнасць мовы – абавязковая ўмова эканамічнай і палітычнай канцэнтрацыі жыцця грамадства ў перыяд фармавання нацыі.

Народная мова – мова агульнанародная. У яе склад уваходзяць літаратурная мова, мясцовыя гаворкі, прастамоўе. Гэтыя разнавіднасці не раўнапраўныя. У эпоху развіцця капіталізму, калі фармуецца нацыя, адбываецца станаўленне адзінай літаратурнай мовы, якая абслугоўвае ўсе сферы вусных і пісьмовых зносінаў, выцясненне астатніх разнавіднасці нацыянальнай мовы; распаўсюджваецца адзінае вуснае літаратурнае маўленне, спыняецца развіццё новых дыялектных асаблівасцяў у мове, яны паступова адміраюць. Нармалізаванасць – найважнейшая асаблівасць формы народнай мовы.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

Развітальны крык журавой

Кінуў усё – паехаў па вёсках. Светлае сонца, чыстае неба, лёгкае дыханне восені, яе празрыстасць і вольнасць адпавядалі празе маёй душы да падарожжа, прасторнасці, да сустрэчаў з людзьмі.

...Цётку Вольгу я ведаю даўно, яшчэ з той пары, калі быў жывы яе муж, патомны смалакур, а я збіраў матэрыялы, каб напісаць краязнаўчы нарыс пра смалакурні.

Сядзім на прызбе яе хаты, ашалаванай, пафарбаванай у зялёны колер. «Яшчэ мой тата дапамагаў ставіць», – хваліцца яна. Коцік прыбегае, трэцца каля нашых ног, куры ходзяць па надворку – ціха, спакойна, спрадвечна.

Кажэцца пра даўно мінулае, што засталася ў памяці, не хоча забывацца:

– Бацько наш добры быў па натуры, анёл, і камара не скрыўдзіць, хоць часам і любіў крыкнуць. Біць не біў. Толькі раз на мяне моцна накрычаў: залезла на свіннічкі ды давай па саломе з'язджаць.

Мы былі бедныя, восем душ, а зямлі чацвартуха, чатыры гектары. Гэта з сенакосам, праўда.

А маці, бывала, і праўзака, і карбунцаў дасць, бо трэба было нас і адзец, і накармаць. Усяго было вобмаль. Бегаем па гуліцы, прыбяжым: «Мамо, мы есці не хочам яшчэ». – «Не хочаце, дзеткі?» – «Не, мы яшчэ не хочам». Пабеглі. Пабегаем, зноў прыбягаем: «Мамо, мы есці не хочам». А самы ж хочам. І не дасць маці лустачкі хлеба, пакуль у абед сям'я не збярэцца палуднаваць. Усё ашчаджала. Хлеб быў дзесяць даўней як пірог.

Варыць маці капусту. Укіне костачку, а перш чым на стол падаць, абярэ з тае косткі мяса, растаўчэ на дробныя шматкі – і зноў у капусту. І ўсім: каму пападзе, то пападзе, не елі так, як зараз.

Ля кубельца ніхто не меў права быць, адна гаспадыня. Заколе бацька паршука, то цягнулі, каб хапіла да другіх Каляд.

Бывала, сала напячэш – гэта ўжо вялікі гонар. Аладкаў напячэш, сала напячэш – гэта ўжэ свято. Пірагі расчынялі толькі на Вялікдзень. І то не ўсе, бо не было з чаго. Спячэш булак пяць пірага: трэба ж, каб мука засталася яшчэ на зацерку. Але хай сабе цяжка рабілі, кепско елі, а вясёлыя былі, песні спявалі, у небо глядзелі. А зараз лёгка робяць, добра ядуць, а ўсё ў зямлю глядзяць.

Даўней так было: як укіне сонца, як паспее ўсё за раз: і жыто жаць, і лён рваць, і хоць ты ў адзін дзень.

Раненька, цёмненька, у пяць гадзін устанеш – ідзеш ячмень жаць, бо ячмень надто крышыцца, каласы адлятаюць, з расою ячмень жалі.

Жніво: зморышся, замучышся, а Пятрок пакойны на гармоні як зайграе, то поўную гуліцу за сабою вядзе, і стамленя няма. Калісьці выйдзе дзяўчына з дзяўчынаю на круг, то выжануць. Толькі хлопец з дзеўкаю павінны танцаваць. Дзяўчына гонар мела. Каб гэта з п'яным хлопцам танцаваць – зроду не было. А то ўнучка прыезджала, казала, што хлопцы на вечарыне былі п'яныя. Некалі Антось мой успамінаў, як яны кавалерамі былі. На базар у Косава сходзілася ўся моладзь, з усіх сёл збіраліся. Бывала, купяць чакушку на трох, вып'юць. То такія вясёлыя. Ідуць з Косава дахаты і ўсю дарогу песні спяваюць.

І ніякага дзіва не было, бо ўсе спявалі. А зараз ці п'яны, ці цвярозы – ніхто не спявае, усё пагінула.

На вяселлі была ў радні, то маўчаць людзі. Сват толькі знае: налівайце ды выпівайце за здароўе маладых. Каб песню якую хоць мармытнулі, то не, адны магнітафоны іграюць. А, бало, на караваі ўсю ноч спяваюць, на вяселлі не спіхаюць. Музыка: гармоня, скрыпка, бубен – не ўседзіш. Весела было без гарэлкі.

Алесь ЗАЙКА

(Працяг будзе)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 26

Уздоўж: 1. Глорыя. 5. Садок. 7. Рот. 9. Касілікі. 12. Рака. 16. Рэклама. 20. Чэрвень. 21. Свята. 22. Планета. 23. Сандалі. 26. Такт. 27. Прастак. 32. Май. 33. Краса. 34. Сцябло.

Упоперак: 2. Лета. 3. Рукі. 4. Ярок. 5. Сто. 6. Купальнік. 8. Пацеха. 10. Су. 11. Ля. 13. Трыпутнік. 14. Касец. 15. Ярына. 17. Краскі. 18. Аса. 19. Вяз. 20. Час. 24. Ра. 25. Ют. 28. Рэйс. 29. Сям'я. 30. Атол. 31. Яма.